

УДК 347.61/.64

Ірина Олексіївна ЄФРЕМОВА,

доцент кафедри цивільного права та процесу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ – НАГАЛЬНА ПОТРЕБА СЬОГОДЕННЯ

Стаття 51 Конституції України від 28 червня 1996 року проголошує, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Згідно з ч. 1 ст. 5 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року держава охороняє сім'ю, дитинство, материнство, батьківство, створює умови для зміцнення сім'ї.

У 2019 році виповнюється тридцять років з часу прийняття Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року, стаття 3 якої проголошує, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

Варто зазначити, що в останні роки все більшого поширення набувають випадки порушень прав та інтересів дитини. Під час парламентських слухань «Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист», які відбулися у Верховній Раді України 12 жовтня 2016 року, було зазначено, що в Україні 65 % дітей принаймні один раз у житті зазнали насильства щодо себе. У Щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2018 році вказується, що протягом 2018 року до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини надійшло 822 повідомлення, в яких найчастіше порушувалися питання щодо захисту таких прав, як: право на піклування та турботу батьків, право на виховання в сім'ї, право на захист від насильства (домашнього та в шкільному середовищі), право на освіту, право на життя та охорону здоров'я, право на утримання з боку батьків [1, с. 44].

Засоби масової інформації постійно повідомляють про жахливі випадки порушення прав дитини, наприклад, на Чернігівщині мати залишила шестеро малолітніх дітей, найменшому з яких півтора року, у хаті. Діти два дні сиділи вдома самі без їжі і опалення, дітей врятували громадяни та поліція [2]. У Києві під час огляду вагонів машиніст поїзда і його помічник знайшли пакет, в якому побачили колиску з дитиною. Чоловіки одразу викликали медичних працівників і поліцію. За словами лікарів, дівчинка народилася кілька днів тому, а пологи,

ймовірно, були в домашніх умовах. Дитина здорова, нею займаються медичні працівники [3]. На жаль, ці приклади можна продовжувати.

Останнім часом держава продемонструвала наміри посилення боротьби з порушенням прав дитини, прийнявши пакет законів під гаслом «Чужих дітей не буває». Зокрема прийняття Закону України від 3 липня 2018 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання» призвело до посилення санкцій за несплату аліментів, і, відповідно, за даними Міністерства юстиції України за 2018 рік вдалося стягнути 4,6 мільярда гривень на користь понад півмільйона дітей. Разом з тим, у Міністерстві юстиції України нагадують: пакети законів «Чужих дітей не буває» та обмежувальні заходи, які вони встановлюють для неплатників аліментів, покликані, у першу чергу, не покарати порушників. Головне – це закласти міцне підґрунтя для усвідомлення суспільством тієї колосальної відповідальності, яку для людини передбачає батьківство [4].

У той же час норми, які регулюють відносини щодо надання утримання дитині, потребують подальшого удосконалення. Так, згідно з абз. 2 ч. 2 ст. 182 СК України мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Проте, ч. 2 ст. 272 СК України, яка визначає порядок розмір аліментів, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів, і строки їх стягнення, зокрема на утримання внуків, малолітніх та неповнолітніх братів, сестер, малолітніх та неповнолітніх падчерку, пасинка, передбачає, якщо позов пред'явлений не до всіх зобов'язаних осіб, а лише до деяких з них, розмір аліментів визначається з урахуванням обов'язку всіх зобов'язаних осіб надавати утримання. При цьому сукупний розмір аліментів, що підлягає стягненню, не може бути меншим, ніж 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Отже, у цьому сенсі доцільно внести зміни до ч. 2 ст. 272 СК України і визначити мінімальний розмір аліментів на дитини у розмірі 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Постановою Верховної Ради України від 7 лютого 2019 року «Про порядок денний десятої сесії Верховної Ради України восьмого скликання» до порядку денного включено законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку виїзду дитини за межі України» (реєстр. № 6647 від 23.06.2017 р.), який готується на друге читання. Варто зазначити, що цей законопроект містить деякі юридичні помилки у тлумаченні понять та термінів, що створить нові колізії між нормами права та неузгодженість законодавчих актів, не сприятиме захисту прав дитини, особливо дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах. Так, у законопроекті вживається термін «інші законні представники», проте авторами проекту закону не враховано, що згідно чинного законодавства України піклувальники та патронатні вихователі не належать до законних представників дитини, зважаючи на те, що ст. 242 Цивільного кодексу України «Представництво за законом» в частині першій та другій визначає

батьків (усиновлювачів) законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей, опікуна – законним представником малолітньої особи та містить бланкетну норму в частині третій, яка передбачає, що законним представником у випадках, встановлених законом, може бути інша особа. Таким законом є Сімейний кодекс України, який прийомних батьків визнає законними представниками прийомних дітей (ч. 4 ст. 256-2 Сімейного кодексу України), батьків-вихователів визнає законними представниками дітей (ч. 4 ст. 256-6 Сімейного кодексу України), а піклувальників та патронатних вихователів законними представниками прямо не визначає.

Крім того, пунктом 1 розділу I законопроекту пропонується внести зміни до Сімейного кодексу України і доповнити Сімейний кодекс України статтею 161¹ «Стаття 161¹. Право дитини на виїзд за межі України», що свідчить про те, що відсутній системний аналіз Сімейного кодексу України, не проведено комплексний аналіз цивільного та сімейного законодавства України, зокрема не враховано зміни до ст. 157 СК України, які внесено Законом України від 3 липня 2018 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання», і які стосуються вирішення батьками питання тимчасового виїзду дитини за межі України.

У зв'язку з наведеним вище, пропонується Сімейний кодекс України не доповнювати статтею 161¹ «Стаття 161¹. Право дитини на виїзд за межі України», а внести зміни тільки до частини третьої статті 313 Цивільного кодексу України щодо тимчасового виїзду за межі України фізичної особи, яка не досягла шістнадцяти років.

Зазначені пропозиції про внесення змін до законодавства України щодо посилення захисту прав та інтересів дитини, безперечно, можуть бути предметом наукової дискусії.

Список бібліографічних посилань

1. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. 2018 рік. URL: <https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/Report-2019.pdf> (дата звернення: 15.04.2019).

2. Мати-одиначка залишила 6 маленьких дітей без їжі на кілька днів // 24 канал : сайт. 26 лют. 2018 р. URL: https://24tv.ua/mati-odinachka-zalishila-6-malenkih-ditey-bez-yizhi-na-tilka-dniv_n931490 (дата звернення: 20.03.2019).

3. У вагоні київської електрички горе-матір кинула новонароджену дитину // ТСН : сайт. URL: <https://tsn.ua/kyiv/u-vagoni-kiyivskoyi-elektrichki-gore-matir-kinula-novonarodzhenu-ditinu-917838.html> (дата звернення: 20.03.2019).

4. Шевченко І. Нові санкції для неплатників аліментів: не платиш – працюй. Не хочеш – в тюрму // УНІАН : сайт. URL: <https://www.unian.ua/society/10420077-novi-sankciji-dlya-neplatnikiv-alimentiv-ne-platish-pracyuy-ne-hochesh-v-tyurmu.html> (дата звернення: 20.03.2019).

Одержано 11.04.2019